

Apponyi és a kisebbségi kérdés

Írta: báró Wlassics Gyula

I.

A trianoni kényszerbéke után mely Magyarország történelmi és földrajzi egységet jelentő területét csaknem a fölismerhetlenségig megcsonkította, lakosainak számát milliókkal leszállította, oly dermesztő lehangoltság vett erőt a magyar lelkeken, hogy midőn arra került a sor, aláírja-e a kormány Magyarország nevében a trianoni dictatumot, a forrongásban levő magyar lelkiségnek a legerősebb önfegyelemre volt szüksége, hogy az aláírást meg ne tagadja.

Az aláírás elhatározásának és később a nemzetek szövetségébe való belépésének egyik elsőrendű tényezője volt az, hogy ha Magyarország a szerződést aláírja és tagja lesz a nemzetek szövetségének is, a lakosság megkérdése nélkül, csupán a hatalom erejével elszakított testvéreink érdekében a „kisebbségi jogvédelem” keretében nagyobb sikerrel dolgozhatunk.

Apponyi Albert grófnak, már mint a béke delegáció elnökének, nagy része volt a kisebbségi kérdésben benyújtott magyar jegyzék megállapításában. Midőn a nemzetgyűlés napirendjén volt az aláírás kérdése, az ő hatalmas ékesszólásával s logikai erejével világította meg azokat a nézőpontokat, melyek ahhoz a nagy nemzeti érdekhez fűződnek, hogy minél eredményesebben biztosíthassuk az elszakított területekre került testvéreink nemzeti, vallási, gazdasági és közművelődési életének zavartalanságát. Gondoljuk meg — mondta 1920 május 26-án tartott nagy beszédében: „hogy most már azoknak az elszakadt testvéreinknek az érdekeiről, akik az elfoglalt vidékeken vannak, szintén gondoskodhatunk, gondoskodhatunk helyzetüknek tür-

hetővé tételéről. Akik felé érzelmeink és gondolataink szállnak, azok helyzetének könnyítéséhez most majd hozzájárulhatunk, azokért fel fogunk szólalhatni nagyobb erővel, nagyobb eréllyel, nagyobb hatással”.

Midőn Apponyi a trianoni szerződés aláírása mellett érvelt, kidomborította azt a rombolást is, mit a trianoni diktátum jelent. Meg vannak — úgymond — a trianoni szerződéssel sértve a természetes földrajzi határok, a természetszerű gazdasági összefüggések. Reámutatott arra, hogy lehetetlen természetes tradíciók, természetes földrajzi határok, természetszerű gazdasági összefüggések, kulturai fölény nélkül heterogén elemekből alkotni akarni egy homogén életerős állami társadalmat. Ez a lehetlenség a nélkül, hogy mi ahhoz csak hozzájárulnánk is ki fog derülni. Ha Magyarország ezzel szemben mint á belső rendnek mint a produktív erők összefoglalásának és munkahelyezésének, mint a nemzeti solidaris politikának, mint a minket elválasztó mozzanatok felett a közös hazaszeretetnek és az egy cél felé való törekvésnek mintaképe lesz, akkor mi el fogjuk érni célunkat.

Apponyi bizakodása éppen nem érzelmi mozzanatokra alapítja ezt a felfogását, hanem olyan politikai igazságok föl ismerésére, melyek mindig inkább kifejezésre fognak jutni, melyek mindinkább és mind mélyebben bele fognak vésődni azoknak a lelkébe, akiknél csak a kezdetén állunk ennek a belső fejlődési menetnek. Apponyi a trianoni szerződés aláírásának megbecsülhetetlen előnyét abban látta, hogy a mi elsorvadásunk szűnik meg, hogy helyreállanak szabályszerű összekötéseink és idegen államoknak úgy kormányaival, mint közvéleményével és így propaganda munkánkat akadálytalanul folytathatjuk. Mindig bátran hirdette, hogy az egyezségokmány 19. §-a megnyitja az utat a békés revízió felé is, és mindig előtérbe állította, hogy ha tagjai leszünk a nemzetek szövetségének, nagyobb erővel tudjuk képviselni az általános lefegyverzés nagy közérdekét is. A nagy propaganda munkából ő ki is vette részét lángelméje egész erejével, nemes lelke forró melegével úgy a hazai, mint a nemzetközi szószékeken, úgy a hazai, mint a nemzetközi publicistikában. Óriási munka ez, mely ezen a téren Apponyi nagy nevéhez fűződik.

Ha ezt a nagy propaganda munkát lelki szemeim elé vara-

zsolom önkéntelenül gondolok arra a küzdelemre, melyet Magyarország nagy „representatív man”-je Magyarország legszentebb, de a történelem folyamán igen gyakran durván megsértett jogaiért a magyar állami élet teljességeért, ennek önálló életjogaiért szóval és tollal kifejtett.

Hatalmas történeti és közjogi fegyverzetével síkra szállt azokkal szemben, kik Magyarország önállósága ellen tudományos hadjáratot folytattak. A Turbák, Teznerék, Steinackerek stb. lesújtó választ kaptak az ő közjogi előadásaiban és irataiban. Ezek az osztrák tudósok Magyarországot már a történeti múltban önállóságától jogszerűen megfosztott osztrák császári tartomány gyanánt akarták az ő közjogi rendszerükbe beilleszteni. Ragyogó dialektikával, történelem-philosophiai érzékkel és a jogban elmélyedt tudás elgondolásával utasította vissza Apponyi ezeket a támadásokat és mutatta ki mennyire nem állják ki a tudományos kritikát azok a merész, de inkább politikai célt szolgáló irányzatos tanítások, melyekkel az egész művelt külföld előtt magyar történeti multunknak és a kiegyezési törvények jogállapotát a legferdebb világításban adták elő. Egy alkalommal midőn Apponyi államférfíui egyéniségéről vázlatos jellemrajzot írtam, megállapítottam, hogy az ő államférfíui mentalitásának jellemző eleme a *magyar nemzeti és állami élet teljessége*. Ez az a vezérlő csillag, melynek fénye Apponyi politikai változatos fejlődési menetében soha el nem homályosult. Ez az aranykapocs, mely Apponyi közéleti pályáján a változó formákat magasabb egységben tartja. Az átfogó nagy nemzeti gondolat, a nemzet teljes életjoga a maga legegységesebb kialakulásában az a központi erő, mely a következetesség fényével sugározza be az elhajlásoknak, kilengéseknek látszó jelenségeket. Ő mondta, hogy a magyar nemzet a nemzeti gondolat és a szabadság szárnyain mint a bérci sas repül — de ha a szárnyaknak egyike is hiányoznék, a fejedelmi madár egyik szárnyával üresen csapkodhatná a levegőt, de felszállani és repülni nem tudna soha. Nem tudott belenyugodni abba, hogy Magyarország ne lehessen végre is teljesen független ura önmagának. Annyiszor látta a nemzeti önállóságunkat lealázva, külföldi útjain is annyszor tapasztalta, hogy az egységes monarchiába bekebelezett tartományként kezelték Magyarországot és soha meg nem értették a dualizmusban lefektetett paritás elvét sem.

Annyiszor szenvedett hajótörést az 1867. évi XII. t.-cikk jogállapotának teljes megvalósítására irányzott becsületes törekvése — hogy ő benne megérlelődött az a politikai meggyőződés, hogy teljes állami élet nélkül nincs önálló souverain Magyarország, midőn a nemzetiszínű kardbojtot, midőn a magyar vezényszót, midőn a függetlenségi eszme megvalósítását követelte, mindig más eszközökkel, más módokkal, de következetesen és hűen azt a nagy gondolatot szolgálta, hogy Magyarország a teljes állami élet piederstál ját elérhesse. Politikai következetességnek nem a pártkeretekhez való merev ragaszkodását tartotta, hanem a politikai következetességet abban keresi, hogy a politikai ideált adott esetben meggyőződése szerint leghelyesebb állásponjt alapján szolgálja.

II.

A sors sajátszerű rendelkezése, hogy az az államférfiú, ki a magyar állami élet teljességeért oly vállvetett küzdelmet folytatott, midőn a nagy összeomlás után a független Magyarország testté vált — akkor ez a test a megcsontított, agyon-gázolt Magyarország volt. Nem a Kárpátok és Adria Magyarországa többé. Egy töredék. Fájdalmas lélekkel mondotta többször nekünk: „Istenem! hazám függetlenségeért, teljes nemzeti és állami életéért küzdöttem egész életemben és most ennek a függetlenségnek ugyan örülni sem tudok.”

Ennek a törhetlen és senkivel mással össze nem hasonlítható propagandának gondviselészerű letéteményese ma nem a Teznerék és Turbák ellen folytatja nagy propagandáját. Ma hazája független — de csaknem az életfeltételektől megfosztott függetlenség ez. ő azonban nem esett kétségbe soha. Senki sem bizik erőteljesebben a magyar igazság logikai kényszerűséggel bekövetkező győzelmében, őt semmiféle közbejött csalódás nem téríti el ettől a benső hitétől. Az egyezségokmány a 19. §-ban látja azt a békés alapot, melyen Magyarország a maga teljes integritásában új életre ébredhet, ő lángelméje egész erejével a hazai és nemzetközi szószékeken, a hazai és nemzetközi publicistikában újra ott van, újra küzd az integráns Magyarország feltámadásáért, ennek teljes minden korlától felszabadított függetlenségeért. Nem elégedett meg a Teznerék,

Turbák elleni küzdelmében sem azzal, hogy kitűnő munkáit külföldi nyelveken kiadta — de megjelent Európa és Amerika nagy városaiban és utólérhetlen ékesszólásában megcáfolhatlan érveléssel mutatta ki, mennyire tévesen ítélték meg ellenséges szemüvegen át Magyarország múltját és jelenét. Éppen oly odaadással küzd ékesszólása és tolla erejével most is azoknak a félreértéseknek és félremagyarázásoknak, felületességnek és tudatlanságnak rabjává lett mentalitás ellen, mely a háborús psychosis rossz szellemétől átjárva a nyugati kultúrával benső kapcsolatban álló ezredéves Magyarországot létföltételeitől akarja megfosztani.

Már 1920 május 26-iki idézett beszédjében az egész békeszerződést egy „fossil leletnek” nyilvánította.

Az a mentalitás, amely a nyugati hatalmak szempontjából Magyarország meggyöngítését mint kívánatos, szükségképen elérendő célt tűzte maga elé, megrögzítettett olyan időben, — midőn Magyarország nem volt abban a helyzetben, hogy a maga szavát egyáltalán hallassa. Ez a megrögzítés már nem felel meg a mai mentalitásnak. Apponyi előtt lehetetlen az, hogy „ez a mai jobbra forduló mentalitás ne találjon utat és módot, hogy a régi mentalitás helyébe kibonyolódjék. És miért bízom én ebben? — mondja. — Azért, mert ez nem alapul érzelmi momentumokon, nem egy velünk szemben egyszerre felébredt szeretet és rokonszenv sugallatán, hanem egyszerű politikai számításon, jobb belátáson: azon a politikai számításon, azon az észlelésen, hogy Kelet-Európa nyugalmanak legmegbízhatóbb, mondhatom, egyedül megbízható támasza egy életerős, életképes, belsőleg konsolidált, kifelé aktióképes Magyarország.”

III.

Amit Apponyi Albert 1920-ban előre mondott, az ő jövődölése évről-évre erősödik. Az ő hite törhetetlen. A magyar igazság győzelmének reményét soha egy percre sem adta fel.

Apponyi gróf azonban csalódását abban a biztosítékban, melyet a kisebbségi jogvédelem iránt a nemzetek szövetségéhez fűzött és fűztünk vele együtt igen sokan egy pillanatil sem titkolta el, sőt szóban és írásban ennek hozzá méltó kifejezést

adott a magyar külügyi társaságban, a nemzetgyűlésen, a ligák uniójának főtanácsában és közgyűlésein és világszerte nagy hatást tett felszólalásában a nemzetek szövetsége hatodik genfi közgyűlésén.

Szükség, — erős szükség parancsolja is ezt. Fel kell rázni a nagyhatalmak közvéleményét abból a közönyből, mellyel a kisebbségi jogvédelem kérdését tekintik — de fel kell rázni az érdekelt államok kormányainak lelkiismeretét is, hogy becsületesebb loyaltással kell teljesíteniök nemzetközi garancia alatt vállalt kötelezettségeiket. Meg kell érteniök, hogy nekik nincs souverain joguk elnyomni a kisebbségek nemzeti, közművelődési, gazdasági életét, nincs joguk a kisebbségeket iskoláiktól, birtokaiktól erőszakos eszközökkel megfosztani, Ellenben nekik szerződésileg vállalt szigorúan teljesítendő kötelezettségeik vannak — oly kötelezettségek, melyeknek teljesítését, még ha a szerződéses jog nem is parancsolná, a mai kor jogi műveltsége a kultúra és humanizmus erkölcsi kötelessége, az emberi solidaritás érzete minden civilisait államtól joggal elvárhatja.

Mikor a diktált békekötések nagy területekhez, milliókra menő új polgárokhoz juttatták az úgynevezett successiós államokat, akkor azért kötöttek velük a nagyhatalmak kisebbségvédelmi szerződéseket, hogy az ezekben biztosított anyagi jog; valódi eleven léletté legyen, és ez úgy ezeket mint a régebbi anyaországot némileg megnyugtassa azért a rettenetes feldarabolásért, melyet kulturái hivatást betöltött ezredéves államra megtévesztő és megtévesztett beállítások alapján róttak.

A szerződés jogalapján álló kisebbségek nem kérnek több jogot, mint a mennyit a szerződések biztosítanak. A kisebbségek ezt kívánják és ezt teljes joggal követelhetik is, hogy biztosított jogaik sérelmet ne szenvedjenek és ha szenvednek, hatályos orvoslást nyerjenek. Ezen a téren azonban eddig meglehetősen közönyre találunk a világ vezető államainál is. Még a szerződött nagyhatalmak is ügylátszik megelégszenek azzal, hogy ők megkötötték a kisebbségvédelmi szerződéseket és reá bízták a nemzetek szövetségének tanácsára a nemzetközi védelmet. De eddig legalább édes-keveset törődnek azzal, hogy ez a védelem érvényesül-e. A nagyhatalmak — fel kell tennünk — bíztak abban, hogy a huszadik században atrocitásokat kulturái színvonalra számottartó államok kormányai nem fognak a ki-

sebbségek jogain elkövetni. Nem gondolhatták, hogy „nemzetek elpusztítása” ma Európában lehetséges „nemzeti állami” *conceptio* legyen. Nem gondolhatták, hogy a nagy területeket szerzett új államok saját consolidációjukat abban keressék, hogy az új terület új lakosainak nemzetiségét elpusztítsák. Ezt kell feltennem és ezzel a feltevessel látom némileg indokoltnak, hogy nem tartották a nagyhatalmak mint szerződő felek szükségesnek a szerződések megkötésénél azt sem, hogy tüzetes részletes eljárási jogrendet teremtsenek. A nagyhatalmak joggal felteheték, hogy a védelem érdekében megfelelő oly eljárási rendet fog a nemzetek szövetségének tanácsa megállapítani, mely eljárási rend a mai kor színvonalán áll és amely biztosítja a tényállás tárgyilagos megállapíthatását és a célt biztosító intézkedések sikerét.

Ezt a jogrendet várjuk már régen. Sőt joggal várhatjuk azt is, hogy a „Tanács” maga kezdeményezzen oly lépéseket, melyek a contradiktorius eljárás követelményeinek megfeleljenek. Ez méltó feladata volna a „Tanács”-nak. Kevésbé méltó azonban az, hogy ha mindig csak azt halljuk az ő körükből, hogy belátják ugyan a védelmi rend tökéletlenségeit, a Tanácsnak azonban nincs elég hatalmi eszköze, Ha már sajnos a „Tanács” maga nem veszi is a szükséges reform kezdeményezését a kezébe, amit biztonnal nagy eredménnyel tehetne meg: akkor is szerény nézetem szerint a mai hatalmi eszközeivel is az eddiginél hatályosabb jogvédelmet nyújthatna. Félre kellene tenni bizonyos indokolatlan kíméletességi szempontokat a teljesen hamis színébe burkolt állami souverainitás iránt ott, ahol tulajdonképpen szerződésileg önmaguk korlátozták saját souverainitásukat. Meg kellene mondani határozott körülírással, mit jelent a „nemzetközi garancia alá helyezés” tartalma — amely garantiára a *nagyhatalmak* vállalkoztak. Meg kellene mondani, mit jelent a „nemzetközi védelem” tartalma, mit a nemzetek szövetségének *tanácsára* bíztak. Nem szeretem a túlerős kitételeket, de kénytelen vagyok kijelenteni, hogy ezek a nagyjelentőségű szavak a mai védelmi eljárás gyakorlatában üresen kongó frázisok és semmi egyebek. Sohasem haboztam és mindig, ha a szerződéses kisebbségi jogállapot mai végrehajtásáról bel- és külföldi lapokban nyilatkoztam, a leghatározottabban megállapítottam, hogy a mai szerződéses kisebbségi jogvédelem a sokat ígérő nagy szövegek

zászlaja alatt egyenesen *csődbe került, egyenesen paródiájává az ígért és joggal elvárt védelmi rendnek.*

Az az aránylag minimális anyagi jog is, amelyet a nemzetközi garancia alá helyezett szerződések és megállapodások papírformában biztosítanak — holt anyaggá vált. Atrocitások atrocitásokra halmozódtak. Elmondhatjuk, hogy a kisebbségvédelmi anyagi jog minimális, ami itt maximális, az az ezen jogon ejtett sérelmek hosszú sorozata. A panaszok elintézésének eljárási módjára vannak ugyan bizonyos házi használatra szóló szabályok, de ezekben a rendelkezésekben hiányzanak a pártatlan igazságszolgáltatás legegységesebb követelményei. Az eljárási rend egyenesen a panaszok megfeneklésére vezet. Határidők eltolásával hosszú időre lehet elodázni a döntést. Megkérdezzük a panaszolt kormányt, kíván-e válaszolni a panasz érdemére — erre határidő van szabva, mely szintén meghosszabbítható. Ha beérkezik az igenlő válasz, akkor az elnök a három tanácsstaggal megállapíthatja, hogy a panasz „recevable” vagy nem „receptable.” Az utóbbi esetben el van temetve a panasz, az első esetben megkeresi a kormányt az érdemleges válasziá. Ez ismét kitolhatja a határidőt. De nem folytatom tovább — mindenki ismeri ebben a gyakorlatban az igazságkeresés és igazságszolgáltatás legegységesebb követelményeinek teljes hiányosságát. Közismert, hogy Magyarország kisebbségei 19 esetben fordultak a nemzetek szövetségéhez és tizennyolc esetben semmi se történt — egy esetben, a bánáti és erdélyi telepések ügyében — kegyelemből morzsákat adtak, de nem igazságot szolgáltatottak.

Oly elkeseredést szült már ez az állapot, hogy mint ismeretes, Magyarország legkomolyabb representans férfiai, köztük maga Bethlen István gróf, nagyszabású parlamenti beszédjeikben (1925 október) kijelentették, hogy nem csodálják, ha a magyar közvélemény a nemzetek szövetségéből való kilépésre gondol. Apponyi is egyik cikkében (1925 október, Pester Lloyd nov. 1.) azt írta, hogy ha nem érnek el komoly kisebbségi védelmi jogrendet, ha a kisebbségek elnyomását, asszimilálását megengedett állami politikának ismerik el, akkor nincs sok értelme a népszövetségben való maradásnak, annál kevésbbé, mert a lefegyverzés kérdésében ma sem történt semmi, a legyőzöttek fegyvertelenül állnak az állig felfegyverzett győző államok között. A nyilatkozó államférfiak készséggel

ismerik el a nemzetek szövetségének nagy érdemét pénzügyi helyzetünk javításában és hozzátehetjük, ezt elismeri az egész ország, de elengedhetetlen szükségesnek tartja az egész magyar közvélemény a legkomolyabb fordulatot különösen a kisebbségi jogrend területén. Semmi kétség, ha egyfelől a kisebbségi védelem területén az eljárási rend a modern igazságszolgáltatás irányában nem reformálódik — másfelől a nemzetközi garancia „alá helyezés” körét meg nem töltik megfelelő eleven tartalommal — akkor az egész kisebbségi szerződés és rendszer tartalom nélküli üresség, mert ki kér olyan szerződésekből, melyeknek a végrehajtása egyenlő a nem teljesítés eredménytelenségével? A kisebbségi szerződésekkel akarták megnyugtatni az anyaországoktól elcsatolt milliókat, a megnyugtatás helyett azonban nap-nap mellett nemzeti létük megfosztásának veszélyei között hánykolódnak.

Ugyan mivé váltak a szerződések nagyhangú kijelentései, hogy „semminemű törvény, rendelet vagy hivatalos intézkedés nem lesz hatályos, ami az alaptörvény jellegével bíró kisebbségi szerződéssel ellentétben áll.” Vájjon nem kongó üres jelszó az, hogy „a vállalt kisebbségjogi kötelezettségek nemzetközi érdekű kötelezettségek, melyek a Nemzetek Szövetségének védelme alá helyeztetnek.” Igaz-e a papírszerződések axiómája, hogy „a felfemerülő véleménykülönbség nemzetközi jellegű vitának tekintendő.”

Mondom, ezek a szerződésbeli enunciaciók Potemkin-falak. Az életben e nagy kijelentések mögött ott kavarog a jogfosztás, a kínos zaklatások kegyetlenségig fajuló borzasztó chaosa. A panaszok megvizsgálásának nincs jogi rendnek nevezhető szabályozása, Ez az állapot annak a következménye, hogy a garantiát vállalt nagyhatalmak — hogy enyhe szóval éljek — legalább is desinteressement-t tanúsítanak az egész kisebbségi jogrend iránt. Túلودvariasan kerülnek a régi háborús szövetségesek úgynevezett souverainitási érzékenységét. A nemzetek szövetsége hivatalos világában pedig azt hangoztatják, hogy a kezük nagyon meg van kötve. Nincs elég hatalmi körük arra, hogy erőteljesen jogrendet teremtsenek a kisebbségi jogvédelem területén. Mindig azok közé tartoztam, kik éles kritikát gyakoroltak a nemzetek szövetsége *szervezeti tökéletlenségei* fölött. Mindig kiemeltem, hogy a „Tanács”-ot *politikai testületi szelleme* miatt

nem lehet a pártatlan igazságos bíraskodást biztosító intézménynek tekinteni — de azt sohasem gondoltam, hogy e testület hibás szervezete dacára ne feleljen meg annak a kötelességének, hogy a kisebbségi sérelmek iránt a legmesszebbmenő loyaltással járjon el. „Les hommes sont tous” — akarni kell és akkor a „réglement” tökéletlenségét legyőzheti a komoly igazságra való törekvés, Én abban a meggyőződésben vagyok, hogy még a mai szervezetben és jogállapotban is többet, sokkal többet tehetett volna a Tanács, de a nagyhatalmak is, Úgy látszik azok, kik a hatalmi kör hiányával védik a tanács tehetetlen szereplését, észre sem veszik, hogy ezzel a legsúlyosabb vádat emelik azok ellen, akik a szerződésekben a kisebbségi anyagi jog érvényesülését tekintélyük egész súlyával garantálták. Ha csakugyan nincs a nemzetek szövetsége tanácsának itt semmi komoly hatásköre, ha a nemzetek szövetségére bízott jogvédelem csak üres frázis, ha a nagyhatalmak nemzetközi garanciája alá helyezése semmit sem jelent, akkor igazán a szemfényvesztés frivol játékaival állanánk szemben. Akik ezt állítják, azok érvelése arra vezet, hogy tulajdonképpen a kisebbségvédelmi anyagi jog codificatiójának célja a félrevezetés volt — mert ha nincs hatalmi eszköze a Tanácsnak, akkor „a nemzetközi garancia alá helyezés” és a „nemzetek szövetsége tanácsának” és az „állandó nemzetközi bíróságnak” jogvédelme nem jelent egyebet, mint a rettenetes sérelmekkel szemben a teljes tehetetlenséget. Nézetem szerint ennek pedig az lett volna a feladata, hogy tekintélyének erejével megszüntesse azokat a barbár sérelmeket, melyek az ő általuk nyújtott anyagi jogon nap-nap mellett az emberiség kulturai lelkiismeretét fölháborító sérelmeket elkövetik.

Én nem hiszek ebben a tehetetlenségben. Különösen nem tartom méltónak a célzatosság vádjait. Hitem szerint a jelenlegi igen tökéletlen eljárási rendben is több hatalma van a nemzetek szövetségének, mint aminőt és amiképpen eddig érvényesített.

IV.

Nézzük csak közelebről mi az a nemzetközi garancia?

Garantiát a nagyhatalmak vállaltak — de a jogvédelmet a nemzetek szövetsége tanácsa gyakorolja. A garancia végrehajtása tehát a nemzetek tanácsára van bízva. A nagyhatalmak azonban,

kiknek kiküldöttjei ülnek a Tanácsban, ezzel nem ruháztak át minden kötelezettséget a Tanácsra, az ő kötelezettségük is fennáll és ez az, hogy ők sem elégedhetnek meg a kisebbségi sérelmek ügyében a „désintéressement” hűvös szerepével, Nekik is kötelességük örködni, hogy a nemzetek szövetségének tanácsa a garancia tartalmát megvalósítja-e, a garancia tartalmát úgy hajtja-e végre, hogy az alapos panaszok orvosoltassanak, hogy minden rendelkezésre álló intézkedést megtesz-e a tanács, hogy a megállapított sérelmeket a panaszolt kormány orvosolja. Tulajdonképpen ők is sértett feleknek érezhetnék magukat akkor, lia a szerződéses jogot az utódállamok kellő tiszteletben nem tartják, ők szerződtek a kisebbségi jogvédelem tárgyában az utódállamokkal, ők adtak óriási területeket nekik, épen ők követelték az óriási terület- és lakosságsgaporulat ellenében azt, hogy a kisebbséghez tartozó polgárok a maguk nemzeti, faji, vallási életükben, politikai és magánjogaikban rövidséget ne szenvedjenek. Épen a nagyhatalmakkal szemben a szerződésekben oly messzemenő kötelezettséget is vállaltak az utódállamok, hogy alávetik magukat annak, hogy *a nagyhatalmak bármelyike őket az állandó nemzetközi bíróság elé idéztetheti* az elkövetett sérelmek orvoslása céljából. A nagyhatalmak azonban a „(désintéressement” közönyét tanúsították. Ily közöny mellett nem lehet csodálkozni, hogy az utódállamok diplomatai, miniszterei és egész állami apparátusának alsó, a néppel közvetlenül érintkező szervei egyszerűen belügyi kérdésnek tekintették az egész kisebbségi kérdést. Előterbe állították a souverainitás hangzatos szavát, — mintha bizony a nemzetközi garancia nem emelte volna ki a kisebbségi jogvédelem területét a belügyi „sic volo, sic jubeo” féle erőszakoskodások keretéből.

Nem bocsátkozom bővebben a nemzetközi garancia tartalmának fejtegetésébe. Utalok egyenesen a Tittoni-féle „rapportera, mely első kezdeményezője volt bizonyos kisebbségvédelmi eljárási rend megteremtésének. A „nemzetközi garancia” kifejezés — mondja a Tittoni riport — azt is jelenti, hogy *a Nemzetek Szövetsége* köteles meggyőződni arról, hogy a kisebbségekre vonatkozó rendelkezéseket mindenkor *végrehajtják-e*. A *Tanács* azonfelül minden esetben, amikor a kisebbségekkel szemben vállalt rendelkezések bármelyikét megszegik, vagy a megszegés veszedelme fennforog, *köteles közbelépni*.

E tekintetben a szerződések világosan vannak megfogalmazva és megmutatják az utat, melyet követni kell. Az a jog, hogy jelezzék e rendelkezések megszegését, vagy a megszegés veszedelmét, a Szövetség Tanácsa tagjainak van fenntartva. Bizonyos értelemben a Tanácsban képviselt hatalmak egy jogáról és egy *kötelességéről* van tehát itt szó és *e jog arra utalja őket, hogy különös érdeklődéssel viseltessenek a kisebbségek védelme iránt.*

Így magyarázza a Tittoni-féle rapport a Tanács jogát és kötelességét és hozzáteszi: „természetesen ez a jog nem zárja ki azt a lehetőséget, hogy a rendelkezések megszegésére vagy a megszegés veszedelmére maguk a kisebbségek vagy a Nemzetek Szövetségének Tanácsában *nem képviselt hatalmak* hívják föl a szövetség figyelmét.”

Így szabad és így kellene a nemzetközi garancia tartalmát eleven élettel kitölteni. Ez a helyes értelmezés igenis tekintélyes hatalmi kört ad a Tanácsnak és súlyos kötelességet is ró reája. Az igazság ösztönözést követel. Meg kell mondanunk, hogy a Tanács épen nem használta fel az eszközöket, melyeket felhasználhatott volna a kisebbségi jogrend céljának megvalósítása érdekében.

Ily magyarázat mellett erélyes közbelépés nem tűrte volna az állami souverainitás takarója alatt a kisebbségek jogait biztosító szerződéseket aláírt államoknak imperialistikus, elnyomó, nyíltan a nemzetiségek felszívását szolgáló tanügyi, gazdasági, a kisebbségek kultúréletét az anyaország életétől elzáró kormányzati rendszert folytatni. Itt igenis a közbelépésnek nemcsak joga, de kötelessége is meg van állapítva. Lehetett volna erőteljesebb eszközökkel, nyilvánosságra hozott helytelenítésekkel és határozott utasításokkal komolyan figyelmeztetni a szerződött államokat a kisebbségek jogainak megvédését tartalmazó szerződéses kötelességeik teljesítésére. Nem mindig a kisebbségek loyálisát kellett volna emlegetni, de az uralkodó kormányzati rendszer loyálisát elsősorban kellett, volna megkövetelni, A kisebbségi kérdést szeretettel lehet — nem üldözéssel megoldani. Ezzel a megállapításommal korántsem akarom azt mondani, hogy a védelmi rend mai jogállapotaival megelégedhetünk. Amikor *határozottan állítom és bizonyítom, hogy igenis lehetett volna sokkal nagyobb megértéssel kezelni még a mai jogállapot mellett is a kisebbségi panaszok orvoslási rend-*

szerét; egyúttal elengedhetetlen követelménynek tartok oly reformot, mely az *eljárási rendben* gyökeres reformot, oly javításokat tartalmazzon, melyek a modern nemzetközi jogrend és igazságszolgáltatás követelményeinek színvonalán álljanak.

V.

Az igazságos megítélést biztosító eljárási rendet sürgetik már évek óta a népszövetségi ligák uniójában is. A legerélyesebben foglalt állást ezekben a kérdésekben mindig a gróf Apponyi Albert vezetése alatt álló magyar csoport. Sajnos, hogy nemcsak a nemzetek szövetségének eddigi légköre nem kedvező — de csaknem elszomorító, hogy a népszövetségi ligák uniójában is a kissé gyökeresebb javaslatokat hűvösen fogadják. Még 1922 októberében a ligák uniója főtanácsának ülésén az első kezdeményezést a magyar csoport megbízásából e sorok írója tette meg abban az irányban, hogy az eljárási rend adjon lehetőséget arra, hogy *vallási, kulturális, gazdasági és más társadalmi egyesületek* is legfelsőbb hatóságaik útján is érvényesíthessék a kötelező tárgyalást biztosító panaszukat. Előadásomban bővebben fejtettem ki az egész kérdést. Indítványommal Lafontaine is foglalkozott igen figyelemreméltó jelentésében. A kérdés a népszövetségi ligák uniójában azóta folyton napirenden van. Már két alkalommal is a Magyary tanár úr által részletesen kidolgozott perrendi szabályokat tartalmazó javaslatot is tettünk az unió üléseiben és tettek más államok is, de döntésre ezek még e sorok írásáig sem kerültek. Napirenden voltak az ily természetű javaslatok a ligák uniójának lausanne-i főtanácsai ülésén is. Ha nehéz a nemzetek szövetségében valamit ebben az irányban elérni, a népszövetségi ligák uniójának azonban ezen a téren végre komoly, határozott lépést kellene tennie *előre*, de semmiesetre sem *hátrafelé*. Ennek az uniónak tulajdonképeni célja propaganda a nemzetek szövetsége mellett és nézetem szerint az volna a főfeladata, hogy előkészítse a szükséges reformokat a nemzetek szövetsége részére. Itt nem lehet döntő az, hogy a jelenlegi jogállapot határai mit engednek meg. Itt egyenesen irányt kellene szabni a jövő fejlődésnek. Itt bátran kell szembenézni mindazokkal a tökéletlenségekkel, melyekkel a nemzetek szövetsége meg van terhelve. Ezeknek a tökéletlenség-

geknek megszüntetésére kell a közfigyelmet terelni. A tökéletlenségek megszüntetése volna a legtökéletesebb propaganda a nemzetek szövetsége mellett. Itt nem szabad elhallgatni sem a nagy, sem a kis bajokat. Különösen biztosítani kell a leghatályosabb jogvédelmet a kisebbségek számára — mert ha van békerontó tényező, akkor a legelső helyet foglalja el ezek között a tényezők között, ha a kisebbségi jogok úgyszólván védelem nélkül összetiporhatók és egyszerűen neveltségessé válik a „nagy hatalmi nemzetközi garancia” és a „nemzetek szövetségének nemzetközi jogvédelme.”

A népszövetségi ligák uniójának eddig a legelismerésre méltóbb határozata az 1923-iki bécsi határozat. (V.) Ez egyenesen Apponyi Albert gróf érdeme. Itt kimondatott, hogy a nemzetek szövetségének mindegyik tagja érvényesen nyújthat be panaszt a tanácshoz, továbbá az autonóm területek representatív szervei, a vallási, közgazdasági és közművelődési testületek legfelsőbb szervei szintén érvényesen nyújthatnak be panaszt a tanácshoz, lia előzőleg a belföldi illetékes hatóságok előtt a jogorvoslatokat kimerítették, A tanács szótöbbséggel döntheti el, hogy a panasz ezen kategóriák valamelyikéhez tartozik-e. Ennél még tovább megy a határozat, mert bárki beadhatja a panaszt, ha azt az elnök által kijelölt három tagú bizottság, vagy a felállítandó kisebbségi bizottság (ilyennek jelölését követeli a ITT. számú határozat) ajánlja. A tanács köteles dönteni a panasz „recevabilité”-je fölött és ha elfogadhatónak mondta ki a panaszt, akkor hat hó alatt el kell dönteni a kérdést. Kimondta továbbá még a bécsi közzétett határozat azt is, hogy az eljárási rendnek az egész vonalon contradictoriusnak kell lenni.

Ez erőteljes kifejezése azoknak a figyelembe ajánlott reformoknak, melyeket a főtanács 1922-iki budapesti ülésén a magyar csoport nevében volt szerencsém előadni. A bécsi határozat azonban a nemzetek szövetségének körében nem talált rokonszenvre. Túlradikálisnak találták az indítványokat. Hogy mennyire idegenkedtek a nemzetek szövetsége körében ettől a bécsi határozattól, azt igazolja az, hogy arra igyekeztek buzdítani a népszövetségi ligák uniójának vezetőit, hogy ezt a túlme rész határozatot a jövőben újabb határozatokkal tompítsák le. Ennek lett azután az az eredménye, hogy a népszövetségi ligák uniója legközelebbi feladatának azt tartotta, hogy „de lege lata”

a kisebbségi jogrend codificáltassék. Ez más szóval azt jelenti, hogy minden maradjon a régiben, csak rendszeres keretben legyenek az eljárási szabályok foglalva. Apponyi Albert gróf azonban összes tanácskozásainkban mindig annak az álláspontnak adott kifejezést, hogy *a bécsi határozatot legyöngítő, azaz visszafejlesztő iránynak* mi a népszövetségi ligák munkájában ne hódoljunk be. Eddig ez nem is történt meg. A népszövetségi ligák uniójának igazi célja mindig csak az lehet, hogy haladást előkészítő munkát végezzen azon hiányok kiküszöbölésére, melyekben a nemzetek szövetsége akár szervezetében, akár eljárásában szenved.

Apponyi ehhez az állásponthoz hű maradt akkor is, midőn alkalma volt a nemzetek szövetsége 1925. évi szeptemberi közgyűlésén a kisebbség kérdésével foglalkozni.

Itt nem volt módja arra, hogy alakszerű indítványt terjesszen elő, de alkalma volt a nemzetek szövetségének figyelmét felhívni a Tanács előtti eljárási rend kiegészítésére.

A tanács előtti eljárás — mondta Apponyi — három pontban szorul kiegészítésre. Nem én vagyok az, aki ezeket kitaláltam, hanem a népszövetségi ligák uniója, amely Európa jóformán valamennyi nemzetének közvéleményét képviselő delegátusai egyhangú szavazatával hozott határozatban fejtette ki ezeket.

Az első módosítás, az első szakasz, az új rendelkezés, amelyet a kisebbségi kérdésekben követett tanácsi szabályzatba belevinnék, a következő lenne: Bizonyos kérvényeket, nevezetesen azokat, amelyek az egyházak legfelsőbb szervezeteitől, vagy az országok kulturális intézményeitől származnak, olyan kérdéseknek lehet és kellene tekinteni, amelyekkel a tanácsnak minden további megvizsgálása nélkül foglalkozni kell.

A második kiegészítés a következő volna: lehetővé kell tenni, hogy az eljárás valamennyi szakaszában a kérvényezők képviselőit mindig meghallgassák és azok mindig előterjesztésséik indokaikat és a kontradiktórus eljáráshoz hasonló feltételek mellett válaszolhassanak a másik oldalról jövő ellenvetésekre,

A harmadik észrevétel, amelyet előterjeszteni kívánok, — mondja Apponyi gróf — a következő: valahányszor jogi kérdés

merül fel, a felek egyikének kérelmére legyen kötelező az állandó nemzetközi bíróság tanácsadó véleményének kikérése. Ez csupán olyan elvnek kimondása, amely elismert elv az egész világon: jogi kérdések megoldása nem politikai gyűlések, hanem törvényszékek illetékessége alá tartozik: ez az illetékesség azoké a bíróságoké, amelyeket speciálisan azért szerveztek meg, hogy vitás kérdésekben jogot szolgáltassanak. Fontos, hogy a kisebbségek abban a meggyőződésben is legyenek, hogy ellentét esetén ezeket a kérdéseket nem politikai, hanem bírói szellemben fogják elbírálni, mert ezekben a kérdésekben a pszichológiai szempont ép olyan fontos, mint magának a kérdésnek eldöntése. Ha a Tanács Apponyi grófnak ezeket a megpendített eszméit valóra váltaná — ezzel nagy lendületet nyerne a most tespedő kisebbségi jogvédelem sorsa.

Sajnos, hogy a Tanács a megpendített eszméket a kisebbségi szerződésekkel összeegyeztethetlenségnek találta — amin nem csodálkozhatunk, hisz ezen a tanácsülésen hangzott el a hivatalos előadónak, Mello Francónak azon kijelentése, hogy a kisebbségi jogvédelem igazi erkölcsi célja tulajdonképpen a kisebbségek beolvasztása. Én ezt a kijelentést csak a hivatalos szövegezés tévedésének tulajdonítom — annyira lehetetlennek tartom ezt a kijelentést.

Újabbán a tekintélyes nagy nemzetközi társadalmi intézmények is a legbehatóbban foglalkoznak a kisebbségi jogvédelem eddigi tarthatatlanságával.

Az „International Law Association” 1924-ben Stockholmban tartott konferenciáján kimondta, hogy a nemzetek szövetségének mindegyik tagja — tehát nemcsak a Tanács tagjai — kötelező elintézetést biztosító panasszal élhessen és hogy a panaszt az állandó nemzetközi bíróság intézze el. Továbbá erős visszhangra talált az az eszme, hogy a kisebbségek is bizonyos feltételek mellett a Conseil előtt érvényesíthessék felperesi jogukat. Az *interparlamentáris unió* is az Egyesült Államokban (Washington) és Canadában (Ottava) 1925 októberben foglalkozott behatóan a kisebbségi kérdéssel. Itt negyvennégy nemzet vett részt. Ott voltak az összes amerikai államok, az összes európai államok Spanyolország kivételével, ahol ezidőszert diktatúra van és nincs aktív parlamenti élet. Az interparlamen-

táris konferencia határozatilag kimondta, hogy kívánatosnak tartaná, hogy a nemzeti kisebbségek sérelmeiben mindig a hágai nemzetközi bírósághoz utalják az érdekelt feleket. Kívánatosnak tartaná, hogy minden felmerült vitás kérdés ne erőszakosan intéztessék el, hanem alakíttassék úgynevezett paritásos bizottság, melynek tagjai sorában úgy az uralkodó nemzet, mint a kisebbség megbízottai helyet foglaljanak. Usteri svájci „Altständerath” már 1923-ban Kopenhágában állást foglalt a paritásos bizottság rendszere mellett. Ennek előnyét abban látná, hogy a minoritási probléma nemzeti alapon oldassék meg. Amerikában Canadában természetesen az ilyen indítványt helyeslik — mert ott tulajdonképpen kisebbségi kérdés nincs. Ott igazán meg kellett magyarázni, hogy mi az európai kisebbségi kérdés. A mi delegációnknak jutott a feladat, hogy megmagyarázzák azt, hogy az Amerikába kivándorlók önként mennek oda és azt önként hagyják is el, tehát önként választanak új hazát, amelybe föltétlenül be kell olvadniok. Európában a mai kisebbségek olyan őslakói az általuk elfoglalt területeknek, akiket erőszakkal» akarataik ellenére utaltak idegen főhatalmak alá, melyek arra törekcsenek minden eszközzel, hogy elnyomják ennek az autochton lakosságnak nyelvét, kultúráját, nemzeti öntudatát. Ily felvilágosítás mellett az amerikai más meggyőződésre jut — egyenesen felháborodik a szabadság elvének megcsúfolásán, mely a kisebbségek elnyomásában nyilvánul. A legnagyobb szolgálatot, teszik azok a kisebbségi kérdés helyes megoldásának, kik Amerikát a valódi helyzetről felvilágosítják. Az Egyesült-Államokban azt tudják, hogy az ő közbelépésük döntötte el a nagy világháború sorsát — azt is hitték, hogy ők a háborúban a szabadság, érdekében, a népek elnyomása ellen küzdenek. Most az az amerikai a nyert felvilágosítások után megbotránkozik azon, hogy a világháborút befejező békék egyenesen szerencsétlenül uszították egymásra a nemzeteket a helyett, hogy a tartós béke alapját vetették volna meg.

Nevezetes mozzanatot jelent a kisebbségi kérdésben az 1925-iki októberi genfi konferencia is.

Az európai nemzeti kisebbségek kiküldöttjei, kik tizennégy-állam harminc nemzetiségű csoportját — körülbelül negyvenmillió lakost — képviseltek, ezen a konferencián. Itt egyhangú-

lag kimondottak, hogy a nemzetiségi kultúra szabadsága ép oly szellemi java a kultúrvilágnak, mint a hitvallás szabadsága. Ezt a nemzetközi etikai alaptételt pozitív jogi formákban kell hatályos kifejezéshez és tényleges érvényesüléshez juttatni. Éhez képest minden állam, amelynek határain belül a többségi nemzetiségen kívül más nemzetiségű népcsoportok is élnek, kötelezendő, hogy e nemzeti közületek számára a szabad kulturális és gazdasági fejlődést, hozzátartozóik számára pedig minden állampolgári jog csorbíttatlan élvezetét biztosítsa. Ezeknek az alapelveknek elismerése és gyakorlati keresztülvitele előfeltétele a nemzeti megértésnek, egyben tehát Európa békéjének.

Ily helyzetben semmi kétség, hogy a kisebbségek ügye ma már nagy világkérdéssé vált és természetesen elsősorban a magyar kisebbségi kérdés szorul alapos megoldásra, mert egyik ország se vesztett aránylag annyi területet és annyi lakost régi birtokállományából, mint Magyarország. Magyarországra nézve az existenciális kérdés, mert ha — mint gróf Bethlen István októberi parlamenti beszédjében helyesen mondta — az új államok, amelyek a békeszerződések jóvoltából nagy területeket nyertek, nem abban látják consolidatiójuk biztosítékát, hogy a magyar és egyéb kisebbségek jólétét biztosítják saját államtikban és igyekeznek a kisebbségeket kielégíteni, hanem ezt a consolidatiót a kisebbségek biztos kiirtásával akarják biztosítani, akkor ez igenis existentialis kérdés, mert nemzetiségirtó politika — és itt nem lehet csak azzal megelégedni, hogy az „idő velünk van” — mert bizony erre a magyar kisebbségek, melyek idegen uralom alá kerültek, nem érnek reá. A kis entente egy előkelő diplomatája mondta egy alkalommal, hogy náluk a kisebbségi kérdés nem existentialis kérdés. Náluk vannak törvények, amelyek biztosítják a kisebbségek iskoláit és minden a szerződésben foglalt jogokat. Ki tagadja azt, hogy vannak törvények, — hisz vannak szerződések is, — de nem mondta meg a külföldön is nagy tekintélynek örvendő diplomata azt, hogy miként adnak életet ezeknek a törvényeknek és szerződéseknek. Ezért gyors segítség van helyén és pedig elsősorban a hatályos jogvédelem területén. Mostanában nem anyagi jogbővítést kérünk. Ezt meghozza a fejlődés logikája. De nemzetközileg biztosított hatályos védelmet sürgetünk a garantált anyagi jog alapján. A tudománynak kell tovább munkálkodni,

hogy a kisebbségi anyagi jog elérhesse a maximális határokat. Az azonban a mi élető sebeinken nem segítene, ha a kérdés megoldását abban a gondolatban keressük, melynek a nemzetek szövetsége gyűlésén a litván külügyminiszter is kifejezést adott. E gondolat az, hogy a kisebbségi szerződéseket valamennyi államra terjesszék ki. Tehát egyetemleges szerződés! Ezzel a baj gyökeréhez ma nem érünk. Most is vannak nemzetközileg biztosított szerződések, még pedig olyanok, melyeket a nagyhatalmak kötöttek és garantáltak — és a kisebbségeknek valóságos élethalál harcot kell folytatniuk. Nemzetiségük főmaradása, nyelvük használata, gazdasági és kulturális életük teljesen bizonytalan a garantált szerződések mellett, — mert nincs a sérelmeknek hatályos orvosló szerve. Viszont vannak államok, hol semmiféle szerződés sem biztosítja a kisebbségi jogokat és mégis a legteljesebb zavartalansággal gyakorolhatják egyéni, polgári és politikai jogukat, élhetik saját nemzeti és vallási életüket. Élhetnek azon emelkedett köztudat, azon emelkedett erkölcsi mentalitás alapján, mely az illető államok többségét vezeti.

Egyéni felfogásom szerint, ha a kisebbségi jogfejlődés jövőjére szegzem tekintetem, igazi szilárd kisebbségi biztonság csak ebből a gyökérből fakadhat. Ha a népek köztudatában a nemzeti becsület patinája ragyogja be annak a kötelességnek komoly teljesítését, hogy a több nemzetiségű államban mindegyik nemzetiség vallása, nyelve, kultúrája a polgári és politikai, teljes jogegyenlőség szükségképen a törvény erejével biztosítottassanak: akkor nem lesz szükség nemzetközi szerződésekben keresni a kisebbségi jogvédelem alapját. Akkor szorosan a belügyi kérdések között foglalhat az helyet. Ma azonban, midőn ettől az emelkedett népköztudattól távol állunk, midőn nemzetek sokasága akarata ellenére idegen főhatalmi uralom alá kerültek, ma mindenekelőtt első követelése a jogkultúrának, hogy a nemzetközileg biztosított kisebbségi szerződések a maguk teljes hatályában érvényesülhessenek, hogy vége legyen annak a cannibalismusnak, mellyel némely többnemzetiségű államban az uralkodó nemzetenél nemzeti érdemszámba megy a kisebbségek letiprása. Amely állam „nemzetiségi állam”, annak nem szabad az erőszakos beolvasztó „nemzeti állam” politikáját követni, hanem annak kötelessége a nemzetiségi állam minden

nemzetiségének létfeltételeit biztosító úton haladni. Semmi kétség, hogy az emberiség jogi és közművelődési lelkiismerete nem fogja tűrni, hogy a kisebbségi kérdést a nemzetirtás sötét barbarizmusával oldják meg. Ez a lelkiismeret legyőzhetlen erkölcsi erővel fogja érvényesülését követelni, mely előtt minden nemzetiségi államnak, ha fenn akar maradni, feltétlenül meg kell hajolni.